

Discourses in place: Language in the material world

(R.Scollon, S.W.Scollon. 2003. Discourses in place: Language in the material world. London and New York: Routledge. 242 s. ISBN 0-415-29049-X)

Milan Ferenčík, Filozofická fakulta PU, mmmo94@unipo.sk

Napriek svojmu nenápadnému titulu publikácia pokrýva aktuálnu, atraktívnu a perspektívnu problematiku, ktorú oveľa priezračnejšie vystihuje jednoslovný termín *geosemiotics* (geosemiotika). Tento novotvar koreluje s ambíciou autorov predložiť programový dokument novej vetvy transdisciplinárneho výskumu zameraného na problematiku tvorby významu prameniaceho z použitia znakových systémov a diskurzov v konkrétnych geografických, politických, sociálnych a pod. súradniciach materiálneho sveta. V princípe autorom ide o zapracovanie už existujúcich prístupov do svojej novoutvárateľnej disciplíny, o ich ďalšie rozpracovanie a obohatenie o nové akcenty.

V prvom rade stavia geosemiotika na známej peirceovskej semiotickej triáde (index, ikona, symbol) obohatenej osobitným akcentom položeným na indexikalitu ako vlastnosť, ktorou sa vyznačujú všetky znaky pri použití. V duchu tejto argumentácie tvoria znaky v použití viaceré vrstiev indexikality tým, že poukazujú nielen na diskurzy a časopriestorové parametre kontextov v ktorých fungujú, ale aj na používateľov ako sociálnych aktérov, čím je každý akt semiózy v princípe aktom sociálnym (tu vidíme jasnú afinitu s hallidayovským chápaním jazyka ako sociálno-semiotického systému; napr. Halliday 1973). V jadre geosemiotiky je teda indexikálny potenciál inventárov semiotických (osobitne jazykových) prostriedkov, no hlavný smer analytického postupu je od 'indexabilného' sveta k týmto prostriedkom: svet je pre človeka permanentným zdrojom významov sprostredkovaných semiotickými systémami rôzneho druhu a zložitosti. Za kľúčové pre geosemiotický výskum autori pokladajú tri vzájomné prepojené semiotické systémy, ktoré preberajú už hotové ako už (s výnimkou posledného) konsolidované prístupy s vlastnou genézou a výskumnou tradíciou: 'interakčný poriadok' (*interaction order*), 'vizuálna semiotika' (*visual semiotics*) a 'semiotika miesta' (*place semiotics*). Ich spoločný priesečník predstavuje priestor (ohnisko, *nexus*), v ktorom sa odohráva každodenná sociálna aktivita; inými slovami, každý sociálny aktér pri hľadaní zmyslu 'číta' významy sprostredkované vzájomným dialogickým spolupôsobením týchto kódov.

Geosemiotika je postavená na troch pilieroch, ktorých postupné predstavovanie určuje schému vertikálneho členenia publikácie: dve úvodné kapitoly uvádzajúce základné východiská a konceptuálny aparát geosemiotiky (kap. 1 *Geosemiotics* a kap. 2 *Indexicality*) predchádzajú podrobnému predstaveniu 'interakčného poriadku' (kap. 3 *The interaction order*), 'vizuálnej semiotiky' (kap. 4. *Visual semiotics*) a 'semiotiky miesta', ktorá je dotovaná najväčšou plochou (kap. 6. *Place semiotics: Code preference*, kap. 7. *Place semiotics: Inscription*, kap. 8. *Place semiotics: Emplacement* a kap. 9 *Place semiotics: Discourses in time and space*). Záverečná kapitola syntetizuje čiastkové prístupy a využíva ich na príklade analýzy konkrétneho semiotického objektu (ulica mesta). Jednotlivé kapitoly sú bohaty vnútorne členené: explikatívny text je poprekladaný množstvom pôvodného ilustratívneho materiálu. S výnimkou 1., 5. (*Interlude on geosemiotics*) a 10. kapitoly sa každá kapitola začína 'mapou' príslušného výseku terénu geosemiotiky a končí praktickou časťou s ďalším doplnkovým materiálom, námetmi a podnetmi na individuálny a seminárny výskum, čo dokumentuje zámer autorov ponúknuť nielen prehľadovú prácu ale aj podnetnú inštruktážnu príručku. Publikácia je vybavená štandardným indexom, glosárom a rozsiahlym referenčným aparátom.

Prvý pilier geosemiotiky ‘interakčný poriadok’ (*interaction order*) vyrastá z bohatej domácej (t.j. americkej) antropologickej (E.T. Hall) a sociologickej (E. Goffman) tradície. Jeho názov ako aj celý metateoretický aparát je dedičstvom po E. Goffmanovi v chápaní ktorého je ‘interakčný poriadok’ súborom organizačných vzorcov sociálnej interakcie; tieto na jednej strane určujú typové tvary potenciálne nesmierne rôznorodých možností sociálnej interakcie a na strane druhej sú sami zdrojom sociálneho významu, čiže semiotickým objektom. Celkovo 11 identifikovaných interakčných vzorcov (*units of the interaction order*, napr. ‘single’, ‘with’, ‘service encounter’), ktoré sa konštituuju využitím prostriedkov neverbálnych semiotických kódov (čas, perceptuálny priestor, fyzická a interpersonálna vzdialenosť), predstavujú módy organizácie sociálneho sveta, ktoré sú rozpoznávané ako ustálené, konvencionalizované a ktoré sa stávajú významným zdrojom informácií o sociálnych aktéroch, charaktere ich činnosti, type diskurzu a pod.

Druhým pilierom geosemiotiky je ‘gramatika vizuálneho dizajnu’ (*grammar of visual design*) autorov Kress a Leeuwen (1996), ktorá je tu zahrnutá ako ‘vizuálna semiotika’ (*visual semiotics*). Vizuálny kód ako autonómny systém sa skladá s viacerých subsystémov s vlastnou individuálnou ‘gramatikou’, ktorými sú ‘zobrazení účastníci’ (*represented participants*; t.j. zobrazené objekty reprezentujúce vzájomné konceptuálne alebo naratívne vzťahy), ‘modalita’ (*modality*; ‘pravdivosť’ vo vzťahu k reprezentovanému svetu, napr. farba a jej sýtosť, stupeň realistickosti zobrazenia a pod.), ‘kompozícia’ (*composition*; usporiadanie vizuálnych zložiek vnímané na pozadí binárnych opozícií centrum/periféria, známe/neznáme, vľavo/vpravo, hore/dole, ideálne/reálne, a pod.) a ‘interaktívni účastníci’ (*interactive participants*; vzájomné interakcie autora, textu a adresáta). V súlade so celkovou geosemiotickou perspektívou sa akcentuje indexikalita vizuálnej zložky prameniaca z umiestnenia objektov v konkrétnom materiálnom svete. Z toho dôvodu je problematike ‘semiotiky miesta’ (*place semiotics*) ako tretiemu pilieru geosemiotiky venovaná takmer celá druhá polovica knihy. Do centra záujmu sa už dostáva jazykový kód: voľba konkrétnych jazykov (napr. úradný jazyk, menšinové jazyky, angličtina ako medzinárodný jazyk, symbol transkultúrnej komunikácie alebo index anglicky-hovoriacej komunity) a typov písma, pomer ich zastúpenia a ich rozloženie v konkrétnych semiotických objektoch (nápisoch, značkách, billboardoch, výkladoch obchodov a pod.) je indexom aktuálneho rozloženia geopolitických síl pôsobiacich na danom mieste. Tu sa geosemiotika približuje k ‘jazykovej krajine’ (*linguistic landscape*) ako ďalšej nezávisle sa formujúcej oblasti transdisciplinárneho výskumu (napr. Shohamy a Gorter 2009), príp. ekolingvistike, čím geosemiotika len potvrdzuje svoju vitalitu, aktuálnosť a perspektívnosť.

Reálnym vlastným prínosom publikácie pre semiotický výskum uplatniteľný na široko chápaný verejný priestor (*landscape, cityscape*, ale aj napr. *e-scape*) sú typológie semiotického priestoru a diskurzu ako aj koncept tzv. ‘semiotického agregátu’ (*semiotic aggregate*; napr. reklamný plagát, výklad obchodu, chodba v nákupnom centre, ulica a pod.), ktorý je výsledkom synergického pôsobenia (dialogičnosti) viacerých druhov diskurzov v konkrétnom semiotickom priestore.

Autori publikácie profitujú rovnako z implikácií prameniacych z originalnosti geosemiotiky a invenčnosti prepojenia zahrnutých prístupov ako aj z jej vhodného načasovania do doby priaznivej pre transdisciplinárne skúmania, poskytujúcej dostupnú technológiu digitálneho záznamu a umožňujúcej individuálnu mobilitu na vskutku globálnej úrovni. Publikácia je pozvaním k nepredpojatému skúmaniu každodennosti sociálnej interakcie v svojej nesmiernej rôznorodosti, ktoré prekračuje tradičné hranice disciplín a ktoré poskytuje originálne výsledky vlastného aplikovaného transdisciplinárneho výskumu. Popri funkcii vedeckého textu a referenčnej príručky publikácia poslúži ako výborný študijný text vhodný pre akademické kurzy v rámci viacerých študijných programov (napr. masmediálne a kultúrne štúdiá, interkultúrna komunikácia, štúdiá vizuálnej kultúry, sociolingvistika,

pragmalingvistika a pod.). Autori v publikácii predložili prvý systematický náčrt „gramatiky umiestnenia“ (*grammar of placement*) znakov v materiálnom svete. Ako to už potvrdil doterajší ohlas u svetovej odbornej verejnosti, publikácia sa medzitým stihla zaradiť k prácam zakladajúcim nové výskumné pole, ktoré však u nás na svoje objavenie zatiaľ iba čaká.

Literatúra

GOFFMAN, E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday, 1959.

HALL, E. T. *The Silent Language*. Garden City, NY: Doubleday, 1969.

HALLIDAY, M.A.K. *Language as Social Semiotic*. Edward Arnold, 1973.

KRESS, G. - van LEEUWEN, T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge, 1996.

SHOHAMY, E. – GORTER, D. (eds.) *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York and London: Routledge, 2009.

Táto recenzia bola vytvorená realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.